Nato-etterretningens skiftende fokus

Fra det sydlige Skandinavia til det "høye nord" på slutten av 1950-tallet

av Øistein Espenes och Gjert Lage Dyndal

Résumé

The historiography of the Cold War in Scandinavia gives a good overview of the period and the main developments. Newly released archival material may still bring new perceptions to the established overall knowledge, and not least bring more detailed accounts of events and processes. In this article, we thoroughly examine the overarching intelligence assessments of NATO – the Standing Group's annual assessments of the Soviet threat. This is in order to examine when and why NATO intelligence shifted focus from the southern parts of Scandinavia and the Baltic Sea to the High North. The general and agreed historiography states that this happened in the late 1950s and early 1960s. Our chronological review of the archival material supports this generally agreed knowledge, but also finds clear evidence that for the highest-level NATO intelligence community this change of perception may be specified to 1956-57.

MED NATOS REORIENTERING de seneste årene mot egne nærområder og alliansens hovedhensikt, kollektivt forsvar, har vi sett en fornyet interesse for regionens og organisasjonens historie i forskningsmiljøer. Avgradert kildemateriale etter den kalde krigen har resultert i noen, men ennå overraskende få, studier av perioden. Men både noen nyere oversiktsstudier og den store mengden av eldre litteratur gir allikevel klart en god og bred historiografisk oversikt.[1] Synet på de lange linjene i den kalde krigen er vel kjente, og fremstår som relativt omforente. For eksempel om denne artikkelens fokus, at det var et større fokus på sydlige Skandinavia og Østersjøen i den tidlige del av den kalde krigen, og at det "høye nord" kom inn som viktig på 1970-tallet.

Det at det var et gradvis skifte i fokus fra det sydlige Skandinavia til det "høye nord" er allment kjent og akseptert. Nytt kildemateriale gjør det imidlertid mulig, og påkrevd, å allikevel utfordre forestillinger og oppfatninger om perioden, og særlig å fremskaffe mer detaljert kunnskap der hvor omtrentligheter og generelle vurderinger har preget fremstillingene. En del nyere arbeider har allerede gjort det.[2] Magnus Petersson har blant annet diskutert Natos etterretningsvurderinger i relasjon til det sydlige Skandinavia, særlig med fokus på Sveriges posisjon.[3]

Petersson finner at Natos nordflanke (her forstått som hele Skandinavia) var mindre viktig enn sentralavsnittet, og også i forhold til Natos sydflanke. Han dekker godt Natos vurderinger om de forskjellige strategiske scenarier som Nato vurderte om sydlige Skandinavia. Ettersom han har et særskilt fokus på Sverige, er det også naturlig at dette knyttes mer spesifikt til Østersjøen og kontinentet. Han går derfor i mindre grad inn på detaljer om Skandinavia i en større maritim forståelse om Nordflåtens gryende vekst på 1950-tallet,[4] og om den strategiske luftmakts-utvekslingen mellom sær-

lig USA og Sovjetunionen som vokste frem særlig fra 1953.[5] Flere tidligere forskere har påpekt den forflytting som skjedde av store deler av den sovjetiske Østersjøflåten; planlagt som overføringer før en krig på 1950-tallet, men etter hvert ble større deler permanent overført på slutten av 1950-tallet og tidlig 1960-tallet.[6]

Selv om det er en enorm mengde litteratur, særlig mye gammel litteratur som levde tettere opp til historiene som skrives (på godt og vondt); flere gode helhetlige sammenstillingene umiddelbart etter perioden; samt noen senere forskningsarbeider som gir et godt overblikk og en god historiograf – så gir den fortsatt ikke tilfredsstillende detaljert forståelse om når og hvorfor det nordlige Skandinavia kom mer i fokus for Nato enn det sydlige Skandinavia og Østersjøen. Det er denne artikkelens hovedfokus: gjennom de overordnede, sammenstilte og omforente etterretningsvurderingene i Nato undersøke om vi kan tidfeste dette skiftet fra syd til nord i større grad enn hva historiografien i dag sier. For å kunne svare overbevisende på dette dokumenter vi grundig hva persepsjonene i Natos etterretningsvurderinger var på 1950-tallet. Dette er detaljer som ennå mangler i fremstillingen, og som artikkelen frembringer. I tillegg bekrefter artikkelens grundige gjennomgang av etterretningsvurderingene den helhetlige forståelse og historiografi som er bygd på andre kilder.

Forståelse og perspektiver varierer både i den til enhver nåtid og den påfølgende historieforskning, og vektingen av de forskjellige områders betydning og planer får naturlig forskjellig fokus fra hvor fra du ser verden. Dette gjelder både med tanke på nasjonale og geografiske utgangspunkt, og i militærstrategiske vurderinger og planer påvirket av hvilken bakgrunn man har – mest klassisk forskjellen på et kontinentalt landmakts fokus og maritimt utsyn. Denne artikkel fokuserer på Nato Standing Groups årlige etterretningsvurderinger om trusselen fra Sovjetunionen, grunnlaget som Nato baserte sine strategier på.[7] Disse vurderingene – hva Nato har skapt som sin overordnede og felles forståelse – var basert på nasjonenes faglige innspill og politisk påvirkning for hva som burde være viktig for Nato. Dette ser vi med gjennomgang av primærkildene, hvordan nasjonene aktivt forsøker å forfekte et/sitt syn. Vårt anliggende er at Natos omforente vurdering bør legge grunnlaget for debatten og forskning.

Vi gjennomfører en grundig kronologisk gjennomgang av etterretningsvurderingene, for av dette å kunne påvise når endringene kommer. Som resultat finner vi generelt at Skandinavias viktigste strategiske betydning var knyttet til kampen om de havområdene som forbandt USA og dets europeiske allierte. Men området var i tillegg viktig i den strategiske luftkampanjen. Også viktig, men mindre så, var Skandinavias direkte betydning for den store land-militære kampanjen på sentralavsnittet. Disse funnene bryter ikke med tidligere forskning, men underbygger den. Våre funn viser derimot også at betydningen av den sovjetiske Nordflåten, og dermed nordlige Skandinavia ble tillagt betydelig vekt Natos etterretningsvurderinger i 1956–57, delvis på et tidligere tidspunkt enn hva den alminnelige oppfatningen har vært – men uansett mer tidfestet og detaljert enn hva tidligere forskning har definert.

Skandinavia i Natos trusselvurderinger i alliansens første år

I mars 1950 la Standing Group fram et forslag til *Strategic Guidance for North Atlantic Regional Planning*, som ble vedtatt av Militærkomiteen som MC 14.[8] Dette dokumentet la grunnlaget for DC

13, *North Atlantic Treaty Medium Term Plan,* som ga retningslinjer og rammer for forsvarsplanleggingen fram til 1954. Retningslinjene var basert på etterretning og analyser av den sovjetiske trusselen, og hvordan et mulig angrep fra Sovjetunionen ville ta form. Naturlig nok var dette sterkt preget av den nylige historiske erfaringen fra andre verdenskrig. Nato analysen slo relativt klart fast at det var en kampanjen mot Vest-Europa som måtte ansees som Sovjetunionens fremste prioritet, ettersom en erobring av den sentrale delen av Europa kunne gi Sovjetunionen en avgjørende seier.[9]

Et angrep mot Skandinavia ville sannsynligvis komme samtidig med et angrep mot sentralavsnittet. Man antok at Sovjetunionen ville angripe Danmark fra Tyskland gjennom Jylland i kombinasjons med luft- og sjøoperasjoner mot Skjelland. Det primære angrepet mot Norge ville komme langs Skagerakkysten og mot Oslo-området. Senere ville operasjonen bli utvidet langs jernbaneforbindelsene til Bergen, Stavanger og Trondheim. En sekundær operasjon ble antatt satt inn sjøveis fra Murmansk mot Narvik samtidig med et innfall over grensen i nord.[10] Scenariet er med andre ord ganske overensstemmende med angrepet på Norge ti år tidligere, om enn i en noe redusert utgave, ettersom Stavanger, Bergen og Trondheim ikke ble vurdert angrepet med bruk av sjø eller luftlandsettinger.

Det hersket usikkerhet om Sveriges rolle. Dersom Sverige også inngikk i de sovjetiske angrepsplanene og Sverige ble krigsdeltaker på vestlig side, ville det forsterke forsvaret av hele den Nordeuropeiske regionen. Hvorvidt Sovjet ville kunne lykkes med et lynangrep mot Danmark og Sør-Norge ved å omgå Sverige, avhang av de to landenes evne til å motstå et slikt angrep. Jo sterkere forsvarsevne i Norge og Danmark, jo mer ville Sovjetunionen anse også et angrep på Sverige som nødvendig for å nå sine mål kontroll over stredene ved Danmark og norskekysten.[11] Høy forsvarsevne i de to nordligste Nato-landene ville dermed gi en dobbelt gevinst, både ved økt egenforsvar, og ved at det bidro til å øke sannsynligheten for at Sverige ble med på vestlig side. Sovjets mulighet til å ta kontroll over Nordflanken ble dermed redusert betydelig. For detaljerte studier på dette, se flere verk av Magnus Petersson og Olof Kronvall.[12]

Den strategiske nytten av Skandinavia var i første rekke av sjø- og luftmilitær art, og viktig både for offensive og defensive formål. Området ville gi et godt utgangspunkt for offensive operasjoner mot transportrutene i Nord-Atlanteren, men samtidig gi dybde til forsvaret av Sovjetunionen gjennom å nekte Nato bruk av fly og maritime baser i området.[13] En sovjetisk okkupasjon av Skandinavia ville:

> …greatly assist the Soviet Union in the development of operations against the sea communications in the North Atlantic ocean and in Air operations against allied strategic air bases, particularly in the United Kingdom. [14]

Men Norge og Danmark var ikke av avgjørende betydning for forsvaret av Europa; "[t]he loss of these countries would not make the defense of Western Europe impossible."[15] På den annen side ble forsvaret av Norge og Danmark ansett som "seriously jeopardized" dersom den Vesteuropeiske regionen ble overrent. I så måte slås de to områdenes relative betydning fast. Som taktisk flanke til Sentral-Europa var Norden viktig, men ikke avgjørende.[16]

Mest utfordrende var likevel at en eventuell sovjetisk kontroll over utseilingsledene fra Østersjøen ville gi Sovjetunionen adgangen til Nordsjøen og dermed true både

luft og sjøforbindelsene mellom Europa og USA. I dette perspektivet var en sovjetisk kontroll over det sørlige Norge mest problematisk for Nato.

Standing Groups estimat i 1951[17] ga et relativt dystert bilde av styrkeforholdet mellom Nato og Sovjetblokken, og dermed Natos evne til å forsvare det europeiske territoriet.

Mot denne dystre bakgrunnen ble det strategiske konseptet revidert høsten 1952. Alliansen fikk dette året Hellas og Tyrkia som nye medlemmer, samtidig som organisasjonsstrukturen ble endret og Nato-rådet fikk fast møtested i Paris. Standing Group forble imidlertid i Washington, men med et liaison-kontor i Paris. Standing Group utarbeidet forslaget (SG 1/7), som i noe endret form ble vedtatt i desember som MC 3/5, *The Strategic Concept for the Defence of the North Atlantic Area.*[18] Som følge av vedtaket om et nytt strategisk konsept, var det også behov for å endre de strategiske retningslinjene for alliansen. MC 14 fra 1950 ble derfor erstattet med MC14/1[19], og utvidet slik at det også erstattet Natos Medium Term Plan fra 1950 (DC 13), og planperioden ble utvidet til 1956.[20]

I MC 14/1 var det også inn- og utløpet mellom Østersjøen og Nordsjøen som ble tillagt størst strategisk betydning: "The strategic importance of Scandinavia lies principally in the peninsulas and island which dominate the passage from the Baltic to the North Sea". En fiendtlig kontroll over dette området kunne for det første gi økt evne til angrep mot "…vital Allied Sea communications in the North Sea and Atlantic."[21] For det andre ville en fiendtlig kontroll over område gi sovjetiske styrker flyplasser som ga utgangspunkt for angrep mot allierte strategiske baser, spesielt i Storbritannia. For det tredje ville kontroll over Skandinavia gi Sovjetunionen et styrket luftforsvar av eget territorium. Omvendt, alliert forsvar og kontroll over området, ville gi alliert "strategisk dekning" og muligheter for en maritim og luftmilitær motoffensiv.[22]

Som taktisk flanke i forvaret av kontinentet var området indirekte viktig fordi sentralfronten var "…dependent for its existence on overseas resources, on the sea communications carrying them and on the ports handling them".[23]

Danmarks mer direkte landmilitære betydning bestod i å "…draw off appreciable forces from the main Russian drive into Western Europe".[24] Ved siden av å være "nøkkelen" til forsvaret av Skandinavia, ville altså Danmark gi avlastning for sentralfronten som utgjorde selve tyngdepunktet og dermed var Sovjetunionens viktigste angrepsmål. Standing Groups vurdering var at styrkene i Nord-Tyskland neppe kunne holde forbindelsene med Nordkommandoens styrker. Dermed ble alliert kontroll i Nordsjøen ikke bare viktig for kontinentet, men også for alliansens evne til å forsvare Norge og Danmark.[25]

I februar 1952 vedtok Nato-Rådet at alliansen skulle utvide styrkestrukturen til 42 stående divisjoner, og 48 reservedivisjoner som kunne mobiliseres innen tretti dager i alt 90 divisjoner. Året etter ble imidlertid tallet redusert til 30 stående og 38 reservedivisjoner, dels pga kostnader, og begrunnet med at atomvåpen kunne erstatte store stående styrker. Kort tid etter tok SACEUR til orde for en ny studie om styrkebehovene som resulterte i MC 48, *Most effective Patterns for NATOs Military Strenght for the Next Feew Years*.[26]

Standing Group utarbeidet i 1953 nye etterretningsbaserte estimat over de sovjetiske styrkenes strategisk mål og kapasiteter. [27] I denne analysen holdt Standing Group fast på sine tidligere vurderinger av

at Sovjetunionens primære mål for et angrep mot Skandinavia var ønsket om kontroll over utseilingen fra Østersjøen samt fly og marinebaser for videre offensive formål. Og motsatt; hindre alliert bruk av området og dermed skape dybde for forsvaret av sovjetisk område.[28] Men det var nyanseforskjeller fra året før. Standing Groups vurdering i 1953 var at et angrep mot Norge først ville komme "…shortly after an occupation of Denmark".[29]

Analysen i 1953 inneholdt to scenarier for Skandinavia, ett som forutsatte at svensk nøytralitet ble respektert, og ett der også Sverige ble angrepet i en offensiv mot Skandinavia. Men selv om Sverige skulle bli angrepet, ville det ikke endre den strategiske betydningen av, eller de sovjetiske strategiske målene for, kom et angrep mot Skandinavia. Tilleggsgevinsten lå i sovjetisk tilgang svenske råvarer og industri og en mer direkte adgang til Norge over land. Et angrep mot Sverige ble imidlertid vurdert som vanskelig og risikofylt, spesielt på grunn av Sveriges moderne luftforsvar.[30]

I begge scenariene antok Standing Group at hovedangrepet ville komme via Danmark. Det var gjennom kontroll over sydlige Skandinavia sovjetisk adgang til Nordsjøen kunne sikres, som var vurdert som hovedmålet for et sovjetisk angrep. Nord-Norge ville bli angrepet på D-dag, eller kort etter, med amfibiestyrker fra Murmansk mot Narvik, Tromsø og Bodø, samt over land gjennom Finmark.[31] Alternativt ville Sovjetunionen angripe gjennom Finland og Sverige med inntil 5-8 divisjoner. De nye scenarioene innbar dermed en noe oppjustering av nordlige Skandinavias betydning og utsatte stilling.

Den sovjetiske Østersjøflåten og Nordflåten ble i 1953 vurdert i sammenheng i analysene av kampen om sjøforbindelsene med Nordsjøen, Norskehavet og Nord-Atlanteren. Både fordi man var usikker på Nordflåtens styrke, og fordi det ble ansett som enkelt å flytte u-båtstyrker mellom de to flåtene. Vurderingen var imidlertid at nybygde skip ville ble plassert i nord, og at Sovjet like før, eller ved et krigsutbrudd, ville flytte ubåter med lang og middels rekkevidde fra Østersjøen til Nordområdene.[32]

Nordflåtens overflateskip ville i første rekke bli brukt mot kysttrafikken og forsyningsrutene til Nord-Norge, vel innenfor rekkevidden av egen luftmakt og så langt sør som til Trondheim. Mellomstore ubåter kunne imidlertid true norsk kysttrafikk og forbindelsene mellom Norge og Storbritannia så langt sør som til Bergen, mens de langtrekkende ubåter kunne nå de "Atlantic approaches" nær Storbritannia og kontinentet. Standing Groups vurdering av Sovjetunionens evne til offensive operasjonene lenger ut i Atlanteren ble imidlertid bedømt som begrenset på grunn av manglende evne til luftrekognosering over dette havområdet. I en tidlig fase av en konflikt ville derfor operasjonen, for å være effektive, bli konsentreres til områder der skipstrafikken var tett og til mer kystnære områder.[33] Det var først etter en okkupasjon av hele Europa at den sovjetiske marinen kunne operere effektivt i Atlanterhavet fra baser og flyplasser i Skandinavia og i Frankrike.[34]

Det var derfor kontroll over utseilingen fra Østersjøen som ble antatt å være Sovjetunionens primære mål for kampanjen mot Skandinavia i den første fasen av en krig. Det var herfra den umiddelbare evnen til å true sjøforbindelsene kom, spesielt de som ledet opp mot krigsteateret på kontinentet. Dersom Sovjetunionen i tillegg maktet å etablere baser i Sør-Norge, ville rekkevidden for sovjetisk maritim luftmakt øke og dermed evnen til offensive operasjoner.

Det var klart trusselen mot "the Baltic exit" som dominerte analysen i 1953. Samtidig ser vi de første spor til en viss oppjustering av Nordflåtens betydning. Antakelsene om at nybygde fartøy ville bli plassert her, og at Sovjet ville overfør langtrekkende ubåter fra Østersjøen i en tidlig fase av en eventuell krig, støtter opp om en slik tolkning. Operasjonsfrihet for Østersjøflåten måtte tilkjempes. Vurderingen var at inntil "…the USSR controls the Baltic exit, soviet maritime forces, except aircraft, will be confined to that sea".[35] Nordflåtens operasjonsfrihet var derimot større ved krigsutbruddet, men på den annen side lengre under det sentrale krigsteateret og dermed med begrenset effekt.

Den tidligste perioden: Skandinavias betydning

Standing Group vurderte i liten grad eksplisitt Skandinavias betydning som sentralfrontens taktiske flanke i analysene de utarbeidet i den aller tidligste perioden. Det kan ha sammenheng med at beskyttelsen av Danmark og Norge som Nato-medlemmer måtte gis en egenverdi. Men det er på det rene at bedømmelsene av muligheten for å motstå et sovjetisk angrep mot Danmark og å unngå en delvis besettelse av Norge, ble ansett som relativt små i denne perioden til tross for at en invasjon av Norge i 1953 ble vurdert til først å komme *etter* at Danmark var besatt, og dermed senere enn tidligere antatt. I et norsk perspektiv var det positivt for mobiliseringsevnen, men kunne også oppfattes som en nedvurdering av områdets strategiske betydning. Analysene til Standing Group la heller ikke skjul på at det avgjørende slaget ville stå om det sentrale Vest-Europa.

Danmarks betydning som landmilitær flanke lå i at et angrep nordover gjennom Jylland ville avlaste angrepet mot sentralavsnittet. Men sentralavsnittet ble vurdert som viktigere for forsvaret av Danmark, og i sin tur Norge, enn omvendt. Hovedutfordringen i Skandinavia var å hindre sovjetisk kontroll over stredene ved Danmark. Med sikre utseilingsmuligheter kunne Østersjøflåten angripe de allierte sjøforbindelsene, i første omgang i Nordsjøen, men med en utvidet aksjonsradius dersom det sørlige Norge ble okkupert med de base-mulighetene det ville gi. Fra Norskekysten ville sovjetiske fly og ubåter ha et godt utgangspunkt for angrep mot sjøforbindelsene til England og kontinentet for øvrig. Sydlige Skandinavia var dermed viktigst i kampen om Nordsjøen og Norskehavet og de forbindelseslinjene som gikk gjennom dette havområdet.

Sovjetisk adgang ut i Atlanteren, som alvorlig kunne true forbindelsene mellom USA og England, ville først vært reell dersom hele Vest-Europa, Skandinavia inkludert, kom under sovjetisk kontroll. Men den sovjetiske maritime kapasiteten ble ikke ansett som sterk nok til å kunne avgjøre et slag om Atlanteren.

1954: Omprøvningenes år?

Etter påtrykk fra Eisenhower-administrasjon ble en ny overordnet doktrine faset inn i Nato i 1954 gjennom MC 48, *Most Effective Patterns for NATO Military Strenght for the Next Few Years*.[36] Dokumentet slo fast to hovedmål for Natos forsvar: forsterking av alliansens avskrekkingsevne gjennom å stille Sovjetunionen i utsikt et omgående og ødeleggende motangrep med atomvåpen, og et fremskutt forsvar med land-, sjø- og luftstyrker. Mens atomvåpnene var "sverdet", representerte de konvensjonelle styrkene "skjoldet". Doktrinen om "massiv gjengjeldelse" var altså født.

MC 48 la til grunn at et sovjetisk angrep ville komme som en overraskelse, og bestå av to faser. En initial og intens med utveksling av atomvåpen, og en lengere men mindre intens oppfølgingsfase der varigheten ville avhenge av utfallet av fase 1. Den eneste mulige måten å forsvare seg mot sovjetiske atomvåpen var å slå ut så mye av Sovjetunionens kjernefysiske evne i en offensiv luftkampanje mot våpnenes utgangspunkt. Nato måtte derfor utstyres med en "… integrated atomic capability".[37] Nøkkelen til suksess ville i stor grad bero på kjernefysisk overlegenhet. Med atomstyrker som var beskyttet og kunne anvendes i et motangrep, tidlig-varslingssystem og med godt trente styrker i høy beredskap utplassert på dypet, kunne et fremskutt forsvar lykkes. For første gang kunne Nato etablere en defensiv linje "…well to the east of the Rhin-Isjell" som også var av vital betydning for forvaret av "the Baltic exit".[38]

Standing Groups Intelligence Committee hadde parallelt med utarbeidelses av MC 48 laget en ny rapport om antatt sovjetisk styrke og kapasitetsutvikling frem mot 1958, SG 161/6, *The Soviet Block Strength and Capabilities 1954–1958*.[39] Som tidligere analyser av sovjetisk strategi og styrkestruktur, var dette en studie av antatte sovjetiske angrepsmål og de styrkene de ville kunne til disponere til formålene. Mens MC 48 i første rekke fokuserte på den kjernefysiske krigen, analyserte SG 161/6 flere scenarier, både med og uten bruk av atomvåpen og mot hele eller deler av Natos område. I analysen antok Standing Group at et angrep fra øst ville bestå av følgende kampanjer: En kampanje mot Natos territorium med land, luft og maritime styrker, en kampanje mot Natos sjøforbindelser (SLOCs) og en strategisk luftkampanje som inkluderte atomvåpen.

Nordflankens posisjon i kampanjen mot Natos territorium

Selv om vurderingen av Skandinavia fulgte i stort det samme mønsteret som de tidligere analysene, var både Danmark og Norge kritiske til Standing Groups vurderinger. Danmark ble vurdert som viktig for å "støtte" operasjonene med sikte på kontroll over Østersjøutløpene, mens danskene mente at en sovjetisk kontroll over Danmark faktisk ville innebære kontroll over stredene. For de andre var de kritisk til at analysen ikke eksplisitt tok med Danmarks betydning som flanke i operasjonene mot Vest-Europa, slik tilfellet var for vurderingen av hele Skandinavia.[40] Dermed ble Danmarks betydning redusert til først og fremst å være viktig som base for angrep mot Norge og eventuelt Sverige.[41] Men også for dette formålet mente danskene at Danmarks betydning var for lavt estimert, ettersom amfibieangrep mot Norge, til forskjell fra mot Sverige, ikke kunne gjennomføres uten sovjetisk kontroll over Danmark.[42]

Kommentarene fra Norge var enda mer kritiske. Norge mente at den strategiske betydningen Sovjetunionen tilla Skandinavia ikke var "…properly reflected in the Standing Group intelligence estimate", og at vurderingen av den sovjetiske trusselen mot området "…does not give the real posision".[43] Det ble begrunnet i flere forhold. Det norske synet var at Standing Group undervurderte Skandinavias betydning som flanke. Et angrep mot Sentral-Europa ville, sett fra Sovjetunionen, fremstå som hasardiøst uten sikre flanker og representere en trussel for en sovjetisk fremrykking i hovedlinjen mot Vest-Europa. Sovjetisk sårbarhet mot luftangrep fra, eller over Skandinavia mot for-

syningslinjene ble trukket frem.[44] Det sovjetiske luftforsvaret var estimert å være svakest i området som grenset mot Skandinavia på grunn av manglende dybde. Den sovjetiske varslingskjeden fra grensen mot Finland gjennom østkysten av Østersjøen utgjorde en "kile" som pekte mot sentrale industri og befolkningssentra av stor strategisk betydning. Områdets taktisk betydning lå i at det utgjorde et knutepunkt for transport og logistikk nødvendig for en offensiv mot Vest-Europa, og "Attacks on these targets would be likely to have an immediate effect on the tactical situation on the central sector of the main land offensive".[45] Både den norsk og den danske forsvarsledelsens kritikk av analysen må dermed sees som et ledd i kampen for øke Skandinavias betydning i Standing Groups analyser.

Angrep mot sjøforbindelsene

Standing Groups etterretningsgrunnlag ga grunn til å anta at den sovjetiske marinen hadde en viss evne til amfibieangrep, særlig i Østersjøen, men at denne kapasiteten var av begrenset karakter.[46] Den viktigste offensive bruken av de sovjetiske maritime styrkene ville derfor bestå i angrep mot allierte sjøforbindelser. I en tidlig fase ville det være … "particularly those leading to the battle area".[47] Dersom baser ble erobret, eller etablert på okkupert område, kunne operasjonene utvides til: "Atlantic and North Sea communications in order to isolate the United Kingdom".[48] Studien vurderte derfor sjøkampanjen, som året før, i tre faser; situasjonen ved krigsutbruddet, ved en eventuell sovjetisk kontroll over utløpene fra Østersjøen og Svartehavet, og situasjonen dersom hele Vest-Europa og Skandinavia var under sovjetisk kontroll.

Til forskjell fra tidligere studier ble Nordflåten og Østersjøflåten i 1954 behandlet som separate flåter. Men selv om analysen i 1954 var langt mer inngående enn året før, var ikke vurderingen av mål og operasjonsområder vesentlig endret. I en innledende fase av krigen ville Nordflåtens offensive operasjoner bestå i angrep mot skip "…in the approaches of Norwegian combat areas", og primært til støtte for sovjetiske landoperasjoner.[49] Det samme var tilfellet for Østersjøflåten. Den skulle stenge for alliere operasjoner i Østersjøen og angripe skip og havner i kampområdene i det sydlige Skandinavia og Vest-Europa. Man antok at 50 % av den havgående ubåtflåten kunne settes inn i et angrep "…at any one time". En full utnyttelse av ubåtflåten ville midlertid kreve tid til forberedelse og oppbygging.[50] De havgående ubåtene var fortsatt vurdert at ville bli flyttet fra Østersjøen til Nordflåten før et krigsutbrudd. Fra basene på Kola kunne de sovjetiske ubåtene angripe forsyningslinjene til Storbritannia og Frankrike i Atlanteren, men først og fremst i kystnære områder.[51] En mindre andel av ubåtene kunne forventes å operere så langt som til kysten av Nord-Amerika, men manglende rekognoseringsevne ville begrense denne typen operasjoner.

Uten en rask fremgang i Nord-Norge, ville sovjetiske marinefartøy være avhengig av fremskutte forsyningsskip for å kunne angripe konvoier til Norge og sjørutene til Storbritannia i den nordlige Atlanteren. Dersom danskestredene, eller Kiel-kanalen ble tatt, ville imidlertid trusselen mot allierte sjøruter i Nordsjøen og i den engelske kanalen øke betydelig. I et slikt tilfelle kunne Sovjetunionen flytte de langtrekkende ubåtene til Østersjøen, og derfra operere mer effektivt mot allierte sjøforbindelser. Baser langs Norskekysten ville også øke de sovjetiske ubåtenes kapasitet betydelig, men her ville de i større grad være sårbare for angrep fra land og hangarskipsbaserte fy.[52]

Skulle hele Vest-Europa bli okkupert, var situasjonen langt mer alvorlig også for forsyningslinjene til Storbritannia, ettersom rekognosering fra TU-4 fly da kunne operere uten å passere fiendtlig luftrom til støtte for ubåtoperasjonene. I denne situasjonen ble baser i Frankrike Sovjetunionens sterke kort: "Operating from French bases, any given number of submarines would be about twice as effective as a similar number operating from northern bases".[53] Det var altså i første rekke de sovjetiske ubåtenes begrensede operasjonsradius, og manglende evne til støtte fra luftrekognosering, som relativt sett reduserte Nordflåtens betydning i kampen om Atlanterhavet i følge Natos analyser i 1954.

Den norske forsvarsledelsen framholdt imidlertid at betydningen av eventuelle isfrie havner langs Norskekysten var undervurdert i analysen. Sovjetunionen kunne riktignok ikke regne med å rette avgjørende angrep mot forsyningsrutene fra USA ved krigsutbruddet, men med isfrie havner langs Norskekysten "…naval operations would be appreciably easier".[54]

Standing Group vurderte også de ulike kampanjenes relative betydning i et altomfattende sovjetisk angrep mot Nato:

> …each campaign, in greater or less degree, contributes to the accomplishment of certain important specific objects…(…)…it is also apparent that they all contribute, in varying degree, to attainment of the overall objectives.[55]

At Standing Group ikke trakk en mer presis konklusjon, kan bero på en uvilje mot å peke ut bestemte frontavsnitt som mer betydningsfulle enn andre i fall et sovjetisk angrep. Det ville igjen speile alliansens vurdering av de ulike Nato-områdenes betydning og ressursbehov. Som vi har vist ovenfor, var likevel både Danmark og Norge misfornøyd med Standing Groups vurdering av Skandinavias strategiske betydning. På den annen side var det ikke uproblematisk rent faktisk å trekke klare konklusjoner om kampanjenes relative betydning. Som den samlede etterretningsvurderingen påpekte, ville Sovjetunionens innsats i de ulike kampanjene bero på vurderinger om behovene for nødvendig militær innsats, logistiske forhold og de sovjetiske vurderinger av den motstanden de ville møte.[56] Og her var etterretningsgrunnlaget til Standing Group naturlig nok mangelfullt; både med tanke på sovjetiske strategiske hensikter, men også når det gjaldt den sovjetiske militære kapasiteten. I sine kommentarer reiste da også Norge tvil om de styrketallene rapporten opererte med for kampanjen mot Skandinavia var riktige.

Vurderingene av Skandinavia 1954: Status Quo – og nordisk misnøye

Standing Groups analyse i 1954 var langt mer omfattende og grundig enn i de foregående årene, spesielt når det gjelder Sovjetunionens bruk av kjernefysiske styrker. Analysene av den konvensjonelle kampanjen mot Nato-områdene var derimot i liten grad påvirket av endringene i Natos strategi dette året. Vurderingen av den nordlige regionens betydning fulgte i stor grad linjene fra de årene før. Det er derfor ikke grunnlag for å trekke en konklusjon om at Skandinavias betydning som flanke til sentralfronten ble endret, eller oppvurdert – dette i linje med hva Petersson tidligere har funnet.[57] Det var områdets sjø- og luftmilitære betydning som var hovedanliggende. Mer presist; utløpene fra Østersjøen og erobring av baseområder for maritime og luftmilitære fremstøt i Nordsjøen og dermed angrep mot Natos SLOC og mot

Storbritannia. Selv om Nordflåten i 1954 ble gitt en mer spesifikk omtale, lå dens betydning i første rekke i å støtte en okkupasjon av Norge og forsterke Østersjøflåten når utløpene fra Østersjøen var sikret. I kampen om sovjetisk adgang til Atlanteren var vurderingene at området kunne bli viktig i et noe lengre perspektiv (fase 3), men at sovjetiske baser i Frankrike vil ha langt større betydning enn eksempelvis i Norge.

Kontroll over Skandinavia ville imidlertid gi Sovjetunionen tiltrengt dybde i sitt luftforsvar, og motsatt hindre Nato i å bruke det samme området. Fra baser i Skandinavia kunne Sovjetunionen rette strategiske luftangrep mot Storbritannia.

Den norske forsvarsledelsens syn i 1954 var at Skandinavias betydning fremdeles var undervurdert både som flanke til sentralavsnittet, for den maritime kampanjen mot Natos sjøforbindelser og som baser for et fremskutt sovjetisk luftforsvar og dermed for en alliert strategisk offensiv mot Sovjetunionen. Det norske synspunktet var at også de estimatene Standing Group presenterte for hvor store styrker Sovjetunionen ville angripe med, var for lave, manglet en god nok begrunnelse og endog var i disharmoni med selv de vurderingen Standing Group hadde gjort om de fordelene Sovjetunionen ville ha ved å erobre Skandinavia.[58] I tillegg foresatte både norske og danske å presse på for å oppvurdere den betydningen Sovjetunionen ville tillegge kontroll også over Sverige.[59]

Nordflåtens betydning øker i Natos trusselvurderinger

1955: Forsiktig oppjustering av Nordflåtens betydning

I 1955 var Standing Group mer eksplisitt i vurderingen av hvor omfattende et sovjetisk angrep mot Nato ville være, og i hvilke retninger det kunne komme. Standing Groups vurderinger var fremdeles at Sovjetunionen primært ønsket å unngå en krig med bruk av atomvåpen på grunn av Vestens kjernefysiske overlegenhet. Men siden det sovjetiske lederskapet var klar over Natos atomstrategi, var et slikt ønske likevel ansett som urealistisk og den sovjetiske strategien ville derfor inneholde planer om offensive angrep mot de vestlige kjernefysiske kapasitetene og basene som truet Sovjetunionen. Den landmilitære offensiven ville ha"…particular attention to Western Continental Europe, the United Kingdom and areas from which to secure free passage for their naval forces to and from the Baltic and Black Seas".[60] I tillegg antok man at USAs krigspotensiale ville bli angrepet i krigens åpningsfase, og at allierte kommunikasjonslinjer ville bli forsøkt angrepet "…throughout the world".[61] I øvrige områder ville Sovjetunionen opptre strategisk defensivt.

I 1955 antok Standing Group at den initiale landoffensiven vil bli satt inn mot kontinental-Europa. Samtidig med denne ville Sovjetunionen gjennomføre to kampanjer; en for å sikre utseilingen fra Østersjøen og en for å sikre utseilingen fra Svartehavet. Øvrige kampanjer mot Skandinavia og det sydlige Europa ble behandlet som "Further campains". [62] Altså senere og av mer sekundær betydning sett i forhold til hovedmålet for landkampanjen som var "…to over-run Western Continental Europe as quickly as possible".[63] Formålet var å ødelegge Natos evne til styrkeoppbygging og å erobre baser, inklusivt "…[f[asilitating the campaign to secure free passage to and from the Baltic."[64] Det er i forbindelse med denne kampanjen de sydlige delene av Norge, Danmark og muligens Sverige, ville bli angrepet i en tidlig fase, men da: "Only the part of Southern Norway necessary to secu-

re free passage to and from the Baltic would be occupied in the initial operation."[65] I fall Sverige inngikk i de sovjetiske angrepsplanene, var det Malmø-Helsingborg-området som brohode for en videre kontroll av sydlige Skandinavia. Standing Groups vurdering av Nord-Norge var at "… Additional land and amphibious thrusts might be made from the Murmansk area against Narvik and Bodo areas".[66] Men selv om Nordområdets betydning, som vi skal se, ble noe oppvurdert i 1955, synes dette ikke å ha fått konsekvenser for analysen av den sovjetiske kampanjen mot Nord-Norge.

Vurderingen av den sovjetiske luftkampanjen var basert på antakelsen om en betydelig alliert kjernefysisk overlegenhet, og at denne overlegenheten ville vedvare også frem til analyseperiodens utløp, 1959. Anslagene var at Sovjetunionen i 1959 ville ha mellom 900 og 950 atombomber av ulike størrelser. Utviklingen av nye bombefly som "Bear", "Badger" og "Bison" ville imidlertid forbedre leveringsevnen og rekkevidden, spesielt med de enorme "Bear" flyene. Sovjetunionen ville dermed kunne tenkes å gjennomføre et førsteslag mot Natos kjernefysiske kapasiteter i håp om å slå ut så mye ut av alliansenes gjengjeldelsesevne som mulig før "…the USSR was knockede out".[67] Fra flyplasser i det vestlige Sovjetunionen og i "satellittstatene" kunne sovjetiske fly nå Vest-Europa og Storbritannia. I vurderingen av en slik initial strategisk offensiv mot Europa var ikke Nordregionen og Skandinavias eventuelle betydning nevnt, noe den norske forsvarsledelsen hadde innvendinger mot.

Etterretningsinformasjonen om antall atomvåpen og utviklingen av sovjetiske bombefly var rimelig korrekte. Vurderingen av den sovjetiske missilteknologien var noe undervurdert, med tanke på Sputnik kun få år etter:

> During the period under review, the Soviets are unlikely to have available surface to surface guided missiles with a range capability adequate for the employment against North America.[68]

Derfor antok man at et strategisk angrep mot USA med bombefly fremdeles måtte ha som utgangspunkt de noe mangelfulle basene på Kola og i Chukotsky-Kamchatka-området. Ved siden av flystyrker og baser, atomvåpenfabrikker og flyfabrikker, ble også hangarskip vurdert som et viktig mål i et sovjetisk førsteslag. Dermed ble i 1955 den strategiske offensiven også satt inn i et maritimt perspektiv. Til tross for at Nord-Norge og Norskehavet dermed måtte bli viktig både i defensiv og offensivt hensende, var ikke området eksplisitt omtalt i sammenheng med den strategiske kampanjen. Riktignok understreket Standing Groups analyse at alle sovjetiske flyplasser som kunne være utgangspunkt for strategiske angrep mot allierte kjernefysiske styrker var sårbare overfor luftangrep "…from present Allied air bases", men uten en spesifikasjon av geografiske lokalisering av disse basene.[69]

Analysen av de overordnede sovjetiske strategiske målene for den maritime kampanjen var noe endret fra året før. I tillegg til forsvar av eget område og angrep mot allierte sjøforbindelser, var angrep mot allierte marinefartøy, spesielt de med kjernefysiske våpen kommet med i analysen som en et viktig sovjetisk mål. I tillegg ville maritime styrker ha som oppgave å støtte og beskyttelse landstyrkenes flanke mot sjøen og støtte amfibieoperasjoner. Dermed ble de maritime operasjonene nærmede knyttet til både den kjernefysiske strategiske kampanjen og til den landmilitære offensiven mot kontinentet.

I den innledende fasen var det Nordflåten som hadde kapasitet til å operere offensivt mot de allierte sjøforbindelsene. Fly fra "The Long range Air-Force" kunne benyttes mot hangarskip med atomvåpen og til å bombe og minelegge havner og marinebaser.[70] Men vurderingen var også at:

> ...early submarine operations will be directed to neutralize Allied carriers task forces having nuclear capability and (...) merchant shipping on the lines of communication leading to the European combat area.[71]

Man antok derfor Sovjetunionen ville konsentrere hovedtyngden av nye havgående og langtrekkende ubåter til Nordområdene, og at de derfra kunne operer i Atlanteren fra D-dag. Ubåter fra Østersjøflåten ville imidlertid ikke kunne operere offensivt før stredene ved Danmark var sikret, og avgrense sine offensiver mot allierte skip i Østersjøen. Angrep mot "...allied warships and shipping on the approaches to the Scandinavian peninsula and Western Continental and [to attack] North Sea ports and coastal shipping", kunne bare gjennomføres ved hjelp av flystyrker.[72]

Det var derfor først i fase 2, der Sovjetunionen hadde etablert kontroll over stredene, at offensive maritime operasjoner kunne gjennomføres fra Østersjøflåten. I første rekke gjaldt det operasjoner i Skagerak og mot sjøforbindelsene i Nordsjøen til sydlige Skandinavia. Med kontroll over stredene kunne også langtrekkende ubåter fra Nordflåten alternativt operere fra Østersjøbasene. Men vurderingen var at operasjonene fra Østersjøflåten i første rekke ville benyttes i kampen om Nordsjøen. Det var dermed Nordflåtens styrker som fremfor alt truet kommunikasjonslinjene over Atlanterhavet og amerikanske hangarskipsgrupper med kjernefysiske våpen i den tidlige fasen av krigen.

Dersom hele Skandinavia ble okkupert (fase 3), ville Sovjetunionen ha tilgang til en mer enn 1600 km lang kystlinje[73]. Men sovjetiske baser langs kysten av Skandinavia ble vurdert som sårbare og ville kreve et betydelig forsvar. Østersjøflåten ville derimot være "...immune, exept from the air, and even this threat would be reduced". Og skulle Sverige også bli tatt, ville det ikke være behov for "...mantaining strong surface, submarine and naval air forces in the Baltic".[74] Dette ville frigi styrker til offensive operasjoner, og fra baser i Sør-Norge kunne det samme antall ubåter operere en til en og en halv gang så mange tokt som ut fra Nordflåtens baser: "Operations off the East Coast of North America, the Mediterranean and its western approaches, and in more distant areas, could now be economically carried out".[75] Fra baser i Skandinavia kunne lette bombefly med jetmotorer nå et område som strakk seg fra Jan Mayen, Reykjavik og til Sørvest-Irland. Langtrekkende rekognoseringsfly, som TU-4, kunne rekke langt ut i Atlanterhavet uten å måtte fly over alliert territorium, noe som tidligere var vurdert som viktig forutsetning for effektive ubåtoperasjoner i dette havområdet.[76]

Standing Groups analyser i 1955 representerte dermed en oppvurdering av Nordflåtens betydning i krigens tidlige fase. Det var herfra Sovjetunionen i en innledende fase kunne rette angrep mot sjøforbindelsene i Atlanteren og mot hangarskip med kjernefysiske våpen. Nordflåten ble tillagt økt betydning både for kampen om Atlanterhavet og for bekjempelse av en amerikansk strategisk luftoffensiv mot det nordlige Russland. I det lengre perspektivet, etter at stredene ved Danmark var tatt og utseilingen fra Østersjøen var sikret, ble Østersjøflåten tillagt større betydning i kampen om sjøforbindelsene. Vurderingen av kampanjene mot Skandinavia i 1955 underordnes også i større grad enn tidligere dette

formålet. Samtidig underordnes denne kampanjen igjen hovedstrategien; et massivt angrep mot kontinentet. I det korte perspektivet var derfor Sør-Skandinavia viktig for å sikre flankene til denne operasjonen. I de lengere perspektivet, i fall Sovjetunionen skaffet seg kontroll over stredene, utvides betydningen som vi har vist til å gjelde kampen om Nordsjøen og Atlanteren. Med baser i det sørlige Skandinavia kunne sovjetiske ubåter operere langt mer effektivt i Atlanterhavet enn fra Nordflåtens baser.

Selv om betydningen av Nordflåtens ble oppjustert i det korte perspektivet, var det Østersjøflåtens betydning som ble vurdert som viktigst for en lengre krig. Etter tilkjempet kontroll over Østersjøen og utseilingen, ville Østersjøflåtens baser være relativt godt beskyttet mot allierte angrep. Situasjonen for Østersjøflåten ville bli enda mer gunstig dersom Sovjetunionen maktet å skape ytterligere dybde i sitt forsvar ved en full erobring av Skandinavia og kontinentet, selv om det siste ble betegnet som en situasjon hvis sannsynlighet var "quite remote".[77]

1956: Økt vekt på de maritime utfordringene

Et gjennomgående trekk ved Standing Groups analyse i 1956 er at den viet mest plass til de sovjetiske maritime styrkene. I kampanjen mot Skandinavia ble sovjetisk kontroll over utløpene fra Østersjøen vurdert som spesielt viktig i fall Sovjetunionen ikke hadde vært i stand til å re-deployere marinestyrker fra Østersjøflåten til Nordflåten i forkant av krigsutbruddet.[78] Men fremfor alt var det oppvurderingen av trusselen fra Nordflåten som er mest iøynefallende analysen fra 1956.

Norges krav fra om å tillegge Norge større strategisk betydning i et luftmilitært angrep mot Sovjetunionen synes imidlertid ikke å ha fått gjennomslag hos Standing Group, selv om dokumentet i mer generelle vendinger peker på de sovjetiske flystyrkenes sårbarhet og viktigheten i å hindre alliert utnyttelse av baser i Norge.[79] En årsak til dette kan ha vært at dette i første rekke var USAs Strategic Air Command's område. En annen årsak kan være at mens Standing Group på begynnelsen av 1950-tallet anså Norge som et gunstig utgangspunkt for sovjetiske angrep mot Storbritannia, var oppfatningen på midten av 1950-tallet at alle mål i Europa i utgangspunktet kunne nås fra sovjetisk og sovjetiskkontrollert område.

Selv om analysen av målsettingene for en sovjetisk sjøkampanje var mer detaljert i 1956 enn året før, var vurderingen av de sovjetiske hovedmålsettingene de samme. Den defensive oppgaven var å beskytte de sjøområdene som var av vital betydning for forsvaret av Sovjetunionen. Av offensive oppgaver inngikk angrep mot de allierte sjøforbindelsene og sjøherredømme over de områdene som var av betydning for kontrollen over Eurasia. For alle disse oppgavene var Nord-Atlanteren, Norskehavet og Nordsjøen viktig. Beskyttelse mot kjernefysiske angrep fra allierte hangarskip ble ansett som en primæroppgave i forsvaret av Sovjetunionen, en oppgave som bare kunne gjennomføres av ubåter og langtrekkende bombefly. Som vi har sett oppjusterte Standing Group allerede i 1955 betydningen av Nordflåten i denne rollen.

Nordflåtens økte betydning i denne sammenhengen kom også til syne i analysen av landkampanjen. I 1956 var Nord-Norge analysert som en egen kampanje som ville komme samtidig med offensiven mot Vest-Europa og mot stredene i Østersjøen i krigens åpningsfase, og sees dermed i større grad uavhengig av den øvrige kampanjen mot Skandinavia.[80] Nord-Norges betydning

koples dermed mer direkte til den økte betydningen Nordflåten ble tillagt.

Standing Groups vurdering var at både Nord- og Stillehavsflåten ville bli styrket i perioden fram mot 1960:

> [I]t is estimated that the Soviets would plan to maximize their offensive capabilities from the outset of the war. …in order to achieve this disproportionate strengthening of the Northern and Pacific fleet would appear to be required. This strengthening has begun, and there are indications that it might accelerate.[81]

Det ville derfor være svært viktig for de sovjetiske styrkene å kunne angripe de maritime kommunikasjonslinjene helt fra starten av en potensiell krig. Og Nato etterretning konkluderte med at dette kunne kun gjennomføres effektivt fra og med enten Nordflåten eller tilsvarende i Stillehavet, og dermed at de ville bli styrket.[82] Denne styrkingen besto av både nybygging og overføring av skip fra de to øvrige flåtene.

En ytterligere styrkning av Nordflåten ville gjøre den mer tilgjengelig for og kapabel til å utnytte langtrekkende ubåter og overflatefartøyer, med forutsetning om landbasert luftbeskyttelse. Til dette ville de trenge fremskutte baser, og følgelig: "…portions of northern Scandinavia, therefor, are likely to become increasingly important to the USSR as an early campaign objective".[83]

Nordflåten, som den eneste av Sovjetunionens flåter som hadde direkte adgang til Atlanteren, representere dermed den umiddelbare trusselen mot allierte styrker i Atlanteren. Men i 1956 kom også tidligvarsling mot kjernefysiske angrep inn som en ny antatt viktig oppgave:

> …since this area is one of the more vulnerable frontiers of the USSR and since the Soviet must assume that attacks from this quarter would be nuclear in nature. Preliminary analysis of the new TALLIN and KOTLIN Class destroyers indicates they are well suited for employment as radar picket skips.[84]

For å utvide varslingsområdet antok man også at Bjørnøya, Svalbard (ved hjelp av det store antallet sovjetiske gruvearbeidere der) og Island ville bli forsøkt besatt. Som følge av disse nye oppgavene for Nordflåten ville "…northern Norway will become an increasingly important Soviet objective".[85] Vi ser at nordlige Skandinavia ble viktigere av flere grunner i etterretningsrapportene.

De sovjetiske ubåtenes fremste angrepsmål var vurdert å være allierte hangarskipsgrupper og ubeskyttede handelsskip langs sjøforbindelsene til det europeiske krigsteateret, og etter hvert øvrige allierte krigsskip. Antatt operasjonsområde var utvidet til det østlige Atlanterhavet, uten forbehold om eventuelt manglende luftrekognoseringskapasitet som i de tidligere analyser. Årsaken var indikasjonene man hadde på at Sovjetunionen ville forbedre sin evne til luftrekognosering med blant annet modifiserte "Bull" bombefly.

Kampanjen for sovjetisk kontroll over stredene ved Danmark og en okkupasjon av hele Europa, Skandinavia inkludert, fulgte i stort de samme linjene som analysen i 1955. Både dens defensive og offensive oppgaver avgrenses til operasjoner innenfor Østersjøen i forsøket på å erobre stredene.[86] Kampanjen mot det kontinentale Vest-Europa og utløpene fra Østersjøen ble sett i sammenheng. Målet var å erobre utløpene fra Østersjøen parallelt med offensiven gjennom det nordlige Tyskland mot Nederland og Belgia, flankeperspektivet. Denne operasjonen antok man ville bli gjennomført i to stadier:

> "…in rapid succession: First, an attack against Denmark; once Denmark has been

> occupied, passage of Soviet vessels would be possible and the flank of the forces in Western Continental Europe would be secured. Second, an assault against southern Norway to secure complete freedom of passage to and from the Baltic".[87]

Resten av Norge og Skandinavia ble behandlet som: "Campaigns likely to occur in subsequent stages of hostilities". Dette kampanjer som Sovjetunionen "…are likely to wish to carry out.(…) in the later stages of the war, if conditions permit".[88] I dette inngikk å forene styrkene i Nord- og Sør-Norge, og også invadere Sverige fra nord og fra Danmark. Standing Group vurderte ikke denne kampanjen nærmere i detalj fordi de ville finne sted "…under conditions which are unpredictable and cannot therefor be usfully examined in details".[89]

Den norske forsvarsledelsen uttrykte tilfredshet med den oppjusteringen av Nord-Norges strategiske betydning som Standing Group foretok i 1956. Man var imidlertid fremdeles misfornøyd med at området ikke eksplisitt var vurdert som viktig for å gi det sovjetiske forsvaret dybde mot luftangrep og ville ha eksplisitt uttrykt at et delmål for et sovjetisk angrep i nord var å oppnå "…additional depth for the Soviet Warning System".[90] Dessuten gjentok Norge henstillingene om å inkludere Sverige i angrepsplanene mot Nord-Norge.

1957; Nordflåten Sovjetunionens viktigste ressurs i kampen om sjøforbindelsene

Analysen av et angrep mot Skandinavia var i 1957 mer grundig og mer konsistent enn året før, og tok færre forbehold både med hensyn til tid og omstendigheter. Ved siden av ønske om kontroll over utseilingen fra Østersjøen, der Sør-Norge var viktig, var det også i 1957 Nord-Norges betydning som var i fokus. Man antok at Sovjetunionen ville utnytte det asymmetriske styrkeforholdet i nord, "… with the dual objective of pinning down Allied forces deployed against them, and of obtaining advanced positions of strategic importance for subsequent stages of war." Med Nordflåtens økte styrke understreket Natovurderingene igjen at de sovjetiske styrkene sannsynligvis ville ha Nord-Norge som et mål allerede ved krigsutbruddet.[91] En kampanje mot Skandinavia ville inkluderte ambisjoner om rask kontroll over den nordlige kysten av Norge.[92]

Vurderingen av en sovjetisk luftkampanje var så godt som identisk med analysen fra året før. Heller ikke i mars 1957 var vestlig etterretning i stand til å forutsi at Sovjetunionen i løpet av året sendte "Sputnik 1" ut i verdensrommet ved hjelp av en rakett med interkontinental rekkevidde. Rapporten antok riktignok at Sovjetunionen i løpet av 1957 ville forsøke å utplassere "a vehicle with limited instrumentation".[93] Denne ville midlertid ikke gi noen militær nytte i perioden, og først i 1960, eller 1961 antok man at Sovjetunionen ville være i besittelse av en ballistisk rakett med rekkevidde på om lag 5500 nautiske mil, altså interkontinental.[94]

På den annen side antok man at russerne ville utvikle luft til lufttanking for sine bombefly i perioden.[95] Dermed antok man at Sovjetunionen ved analyseperiodens utløp ville være i stand til å nå mål i USA fra basene i nord, inklusivt basene på Kolahalvøya, med "…substantial number of jet heavy bomber from interior bases on two-ways missions".[96]

Sjøkampanjen ble i 1957 analysert kun i to faser; en ved krigsutbruddet og en der utløpene fra Østersjøen og Svartehavet var sikret. I 1956 var en fase 3 inkludert, hvor Sovjetunionen hadde etablert kontroll over

kontinentet og Skandinavia. Dette scenarioet ble imidlertid vurdert som lite sannsynlig, og dermed ikke vurdert eksplisitt i 1957. Konsekvensene av en sovjetisk kontroll over utløpene fra Østersjøen, altså fase 2, var midlertid i følge Standing Group påvirket av så mange forhold som ikke lot seg beregne, at en realistisk vurdering av dette scenarioet heller ikke lot seg gjøre. Det var derfor krigens korte perspektiv som dominerte analysen i 1957.

Standing Group mente å ha definitive indikasjoner på at Nordflåten var styrket, både i antall og gjennom en kontinuerlig styrking av logistikk og støtteapparat. Spesielt betydningsfullt var den økte sjøbaserte støtten til ubåtflåten som ville øke dens operasjonsevne. For Sovjetunionen var denne kapasitetsøkningen ansett som svært viktig ettersom Østersjøflåten var "landlocked" så lenge utløpene ikke var sikret.[97]

De overordnede målene for den maritime kampanjen var, som året før, vurdert til å være avskjæring av allierte sjøforbindelser, angrep mot hangarskip med atomvåpen og tidlig varsling. I 1957 var imidlertid vurderingen at Nordflåten også kunne bidrag til den strategiske offensiven mot land, ettersom man antok at Sovjetunionen ville utvikle ubåtbaserte land-missiler i løpet av perioden.[98]

Ettersom Østersjøflåten var innelåst, bortsett fra de maritime flystyrkene, var et sovjetisk forsøk på utbrudd herfra i krigens første fase ansett som usannsynlig. [99] Nordflåten var dermed, som følge av den direkte adgangen til Atlanteren, hovedtrusselen mot allierte styrker ved et krigsutbrudd. Østersjøflåtens offensive oppgaver ville bestå i å sikre flankene til bakkestyrkene som gikk vestover, dette med kryssere og destroyere som de viktigste kapasitetene. Større amfibieoperasjoner var det derimot lite sannsynlig at denne flåten ville bidra med i en tidlig fase på grunn av lufttrusselen fra allierte flystyrker. Den eneste umiddelbare trusselen mot forsyninger til kontinentet fra Østersjøflåtens styrker var derfor avgrenset til de lette bombeflyene. Marinens flyvåpen kunne angripe skip og havner i Nordsjøen, eventuelt med støtte fra de taktiske luftforsvarsstyrkene. Men hvor store ressurser Sovjetunionen kunne avse til dette formålet, var bedømt som usikkert og avhengig av behovet for flystøtte til landoperasjonene.

Primæroppgavene til Nordflåtens ubåter ville være angrep mot SLOC og allierte hangarskipsgrupper. Anslaget var at 80-90 % av de langtrekkende ubåtene var utstyrt med torpedoer, resten med miner. Kun et lite antall ubåter ville bli brukt til angrep mot land med missiler, og da under forutsetning av at Sovjetunionen greide å produsere slike våpen i løpet av perioden. Estimatet var at Nordflåten i 1957 hadde omlag 105 langtrekkende ubåter, et antall som ville stige til 250 i 1962.[100] Trusselen fra ubåtene ble ansett som svært alvorlig ettersom Natos ASW-kapasitet ikke sto i forhold til økningen i antall sovjetiske ubåter, "…and thus might seriously affect the ability of the Allies to protect sea communications".[101] Hovedangrepene ville komme i Nord-Atlanteren og i områdene utenfor det nordvestlige Europa, det vil si Norskehavet og Nordsjøen. Anslagene var at halvparten av ubåtstyrken ville operere i passasjen området Nordkapp (nordlige spissen av Norge), Færøyene og Island.[102]

Denøktemaritimesatsingen i Sovjetunionen hadde i følge Standing Groups analyse resultert i "The greatest submarine capabilty in the history of naval warfare". Når det gjaldt den maritime overflatekapasitet, var også den i stand til å gjennomføre offensive operasjoner, enskjønt innenfor rekkevidde av landbasert luftstøtte.[103]

> It is therefore expected that those ships (e.g., long-range submarines and some cruisers and destroyers), which are not required for direct defense of the homeland or support ground operations, would be redeployed from the Baltic as a normal peacetime measure. The full threat to Allied sea communications could then be developed without control of the exits from the Baltic in the very early days of a war.[104]

Standing Group slo dermed fast at Nordflåten nå alene utgjorde en avgjørende trussel for den innledende kampen om sjøforbindelsene i Atlanteren og tilstøtende områder som Norskehavet og Nordsjøen. Nordflåtens betydning i disse scenarioene ble kraftig oppvurdert, og Østersjøflåten gitt tilsvarende redusert betydning. I så måte representerer analysen i 1957 et definitivt skifte i syne på de to flåtenes relative betydning i kampen om Nordsjøen, Norskehavet og Atlanteren. I tillegg var Nordflåten gitt en stadig større betydning i den strategiske kampanjen, både offensivt og defensivt. Den norske forsvarsledelsen hadde da heller ingen innvendinger mot de scenariene Standing Group opererte med i 1957.[105]

Skandinavia i Natos trusselanalyser: Konklusjon

Vurderingen av kampanjene mot Skandinavia fulgte et relativt fast mønster utover femtitallet. Standing Groups analyse av at Sovjetunionen ville, som en del av en større og langt viktigere offensiv mot kontinentet gjennomføre en kampanje i sør mot Danmark og Sør-Norge, samt en parallell kampanje mot Nord-Norge. Målene der var vurdert til å være: "To gain forward bases, particularly naval bases in northern Norway"; "…to complete the control of the Baltic exits", og "…to protect the flank of the Soviet Bloc by destroying or neutralizing Allied Forces and bases in that area".[106]

På denne bakgrunnen analyserte man disse to kampanjene både med og uten et eventuelt sovjetisk angrep på Sverige. Et angrep mot Sverige ble ansett gunstig både for kontrollen over stredene, og for målet om å erobre Norge. Men både usikkerheten om hvorvidt Sverige ville kunne forbli nøytralt og det relativt sterke forsvaret Sverige hadde, gjorde at Standing Group ikke trakk entydige konklusjoner om de sovjetiske hensiktene i så måte.

Analysene varierte med hensyn til hvor omfattende de sovjetiske angrepene mot Skandinavia ville være, tidsaspektene rundt angrepene og den betydningen man antok Sovjetunionen ville tillegge kampanjene. Det siste forholdet var igjen bestemt av områdenes strategiske betydning. Et gjennomgående trekk i analysene til Standing Group er at det er i det maritime perspektivet Skandinavia vies størst oppmerksomhet. I dette perspektivet ble Østersjøflåten og sovjetisk kontroll over utseilingen fra Østersjøen viktig. Men Østersjøflåten fikk først avgjørende betydning for kampen om sjøforbindelsene *etter* at stredene ved Danmark var tatt og utseilingen fra Østersjøen var sikret.

Kontroll over stredene ved Danmark hang sammen med landkampanjen, ettersom kontroll over Østersjøen, stredene og etterhvert kontinentets kyst ga flankebeskyttelse for kampanjen mot kontinentet. På den annen side var landkampanjen vel så viktig for å oppnå kontroll over Danmark, og dermed adgang til baser i syd og utløp fra Østersjøen, som at de maritime styrkene var tenkt som flankestøtte i landkampanjen. Utseilingsleden fra Østersjøen var derfor viktig gjennom hele 1950-tallet. Men for kontrollen over Nordsjøen, Norskehavet og Atlanterhavet ble Østersjøflåtens betydning relativt sett mindre enn den voksende

Nordflåten. I samme retning trakk et tiltagende optimistisk syn på evnen til å motstå et Sovjetisk angrep mot kontinentet og Danmark. Vesttysk medlemskap i Nato i 1955 ble viktig i så måte, spesielt i forsvaret av Jylland og Danmark. Følgelig ville sovjetisk kontroll over stredene bli vanskeligere å oppnå, i iallfall ta lengre tid enn i de dystre vurderingene tidlig på 1950-tallet.

Standing Groups vurdering av Skandinavias luftmilitære betydning er mindre presise. Erververlse av baser i Norge, og motsatt; hindre alliert bruk av norske baser, inngår hele tiden som antatte mål for et sovjetisk angrep. Men i analysen av en strategisk kampanje mot kontinentet og de britiske øyer, er tendensen snarere at områdets betydning nedvurderes utover 1950-tallet, ettersom Standing Groups vurderinger er at Sovjetiske mellomdistansefly kan nå disse målene fra baser i Sovjetunionen og Øst-Europa. Kola-basenes betydning for den strategiske luftkampanjen mot USA oppjusteres riktignok, men uten at det får direkte føringer for vurderingen av Skandinavias betydning i denne perioden. Det kan ha sammenheng som vi har pekt på, at strategisk luftmakt var SAC's domene. I den norske forsvarsledelsens kommentarer til analysene, gjennomgående på midten av 1950-tallet, etterlyses derfor stadig en mer inngående oppvurdering av Norges betydning både for sovjetiske defensive og offensive operasjoner.[107]

Fra midten av 1950-tallet foretok Standing Group en markant oppvurdering av Nordflåtens betydning. Det var herfra Sovjetunionen i en innledende fase kunne rette angrep mot sjøforbindelsene i Atlanteren og mot hangarskip med kjernefysiske våpen. Nordflåten fikk dermed økt betydning både for kampen om Atlanterhavet og for bekjempelse av en amerikansk strategisk luftoffensiv mot det nordlige Russland. Økt opprusting av Nordflåtens ubåtkapasiteter, økt utbygging av infrastruktur på Kola og denne flåtens evne til offensive operasjoner uten å måtte tilkjempe seg adgang til åpent hav, trakk i denne retningen.

Standing Groups analyse av den Sovjetiske trusselen i 1957 representerer et vendepunkt i synet på henholdsvis Østersjøflåten og Nordflåtens betydning i favør av Nordflåten. Dette hang også sammen med at analysene i 1957 la større vekt på krigens tidlige fase. Krigens utvikling ville gi så mange ukontrollerbare parametere at fornuftige analyser ikke lot seg gjennomføre med noen stor grad av sikkerhet. Jo kortere perspektiv i analysene, desto viktigere ble Nordflåten og Nord-Norges betydning relativt sett. Et vellykket forsvar av Vest-Europa var avhengig av forsterkninger fra USA og dermed forbindelseslinjene over Atlanteren. Det var disse forsyningslinjene de langtrekkende ubåtene stasjonert på Kola truet alvorlig. Motsatt var dette Sovjetunionens sterke kort.

Kampen om Atlanteren, Norskehavet og Nordsjøen var derfor sentral for begge blokkene. Man antok at Sovjetunionen ved hjelp av Nordflåten – særlig fra 1957 – kunne påføre alliansen store tap til sjøs uten å være avhengig av kontroll over utløpene fra Østersjøen. I tillegg mente man at en del av ubåtflåten ved Nordflåten innen kort tid ville bli utstyrt med kjernefysiske missiler, og dermed representere en tilleggskapasitet til Sovjetunionens strategiske flystyrker. Sammen med ubåtenes evne til å bekjempe Natos hangarskipsgrupper med fly utstyrt med kjernevåpen, fikk Nordflåten økt betydning også i den kjernefysiske duellen.

Øistein Espenes är Förstelektor vid Luftkrigsskolan i Trondheim. Gjert Lage Dyndal är överste och fil dr vid Forsvarets høgskole, Oslo.

Noter

1. En rekke offisielle og delvis offisielle publikasjoner trekker de lange linjene: DIIS, *Danmark under den kolde krig, vol 2*, Dansk Institutt for Internasjonal Studier, Danmark 2005; Olesen, Thorsten B og Villaume, Poul: *Blokopdelingens tegn, 1945-1972, Dansk Udenrikspolitisk Historie vol 5*, Gyldendal Leksikon, København 2005; Skogrand, Kjetil: *Norsk forsvarshistorie, 1940-1970. Alliert i krig og fred,* Eide forlag, Bergen 2004; Statens Offentliga Utredningar, 2002:108, *Fred och säkerhet, Svensk säkerhetspolitik 1969-89,* Edit Norsteds Tryckeri, Stockholm 2002; Schmidt, Gustav (red): *A History of NATO, Vol.1-3*, Palgrave, Hampshire, UK 2001; Pedlow, Gregory W: *NATO Strategy Documents 1949-1969,* Nato, 1996.
2. Petersson, Magnus: "'She would not fight unless attacked'. Några kommentarer rørande Natos syn på Sverige 1949-1965", *KKrVAHT*, 3. häftet 2002; Petersson, Magnus: "The Scandinavian Triangle: Danish-Norwegian-Swedish military intelligence cooperation and Swedish security policy during the first part of the Cold War", *Journal of Strategic Studies*, 29:4, 2007; Dyndal, Gjert Lage: "How the High North became Central in NATO Strategy: Revelations from the NATO Archives", *Journal of Strategic Studies*, 2011; og Dyndal, Gjert Lage: "The rise of the Soviet Navy, a re-visited Western view", *KKrVAHT*, 3. häftet 2013; Nilsson, Mikael: "Aligning the non-aligned, A re-interpretation of why and how Sweden was granted access to US military material in the early Cold War, 1948-1952", *Scandinavian Journal of History*, vol 35, nr 3, september 2010; Olesen, Thorstein B: *The Cold War – and the Nordic Countries, Historiography at a Crossroads*, University Press of Southern Denmark, Odense 2004; Tamnes, Rolf: "Samspillet mellom Norge og Danmark i Nato i 1950-årene", i Due-Nielsen, Carsten, Johan Noack og Nikolaj Petersen (red): *Danmark, Norden og NATO 1948-1962,* Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, Danmark 1991.
3. Op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
4. Op cit, Dyndal, Gjert Lage: "The rise of the Soviet Navy…", se not 2.
5. Skogrand, Kjetil: *Norsk forsvarshistorie 1940-1979*, Eide forlag, Bergen 2004, s 23.
6. Dette er blant annet dekket i gode analyser som var gjort under den kalde krigen, se særlig: MccGwire, Michael (red): *Soviet Naval Developments*, Praeger Publishers, New York 1973; Ranft, Bryan og Geoffrey Till: *The Sea in Soviet Strategy*, Naval Institute Press, Maryland 1989 (Second edition); Spencer, Robert: "Alliance perceptions of the Soviet threat, 1950-1988" i Carl-Christopher Schweitzer (red): *The Changing Western Analysis of the Soviet Threat*, Pinter Publisher, London 1990; Tunander, Ola: *Cold War Politics. The Maritime Strategy and Geopolitics of the Northern Front*, SAGE Publications, London 1989.
   Det er også dekket av forskning ved avslutningen av den kalde krigen og senere av særlig: Berdal, Mats: *Forging a maritime alliance. Norway and the evolution of American Maritime Strategy 1945-1960,* Institutt for forsvarsstudier (IFS)/Norwegian Institute for Defence Studies, vol 4, Oslo, Norway 1993; Berdal, Mats: *The United States, Norway and the Cold War, 1954-60*, Macmillan Press Ltd, London 1997; Grove, Eric J: "The Superpowers and Secondary Navies in Northern Waters during the Cold War", i Hobson, Rolf and Tom Kristiansen (red): *Navies in Northern Waters, 1721-2000*, Frank Cass, London 2004; og Tamnes, Rolf: *The United States and the Cold War in the High North*, University Press, Cambridge 1991.
   Denne artikkelen, som tar utgangspunkt i Natos omforente og overordnede etterretningsvurdering, gir allikevel mer og komplementære detaljer om *når* persepsjonen om det sydlige versus det nordlige Skandinavia ble endret i organisasjonen.
7. NATOs Standing Group var den høyeste og viktigste permanente arbeidsgruppen de første 20 årene. Den var i perioden for denne studien plassert i Washington, organisert direkte under Militærkomiteen. De gav ut årlig Natos viktigste og samlede etterretningsvurdering, som dokumentserien SG 161.
8. Op cit, Pedlow, Gregory W, se not 1, s 87 ff. "Report by the Standing Group to the North Atlantic Military Committee on Strategic

Guidance for North Atlantic Planning." Se også s XIII.
9. Op cit, Pedlow, Gregory W, se not 1, diskuterer DC 13, "North Atlantic Treaty Medium Term Plan", s 144 og 153.
10. Ibid, s 149.
11. Ibid, s 148.
12. Petersson, Magnus og Olof Kronvall: "Svensk säkerhetspolitik i supermaktternas skugga 1945-1991", Santérus Förlag, Stockholm 2012; Op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
13. Op cit, Pedlow Gregory W, se not 1, s142.
14. Ibid.s159.
15. Ibid.s154.
16. Op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
17. Dokumentet var utarbeidet av Stranding Groups International Planning Team og Intelligence Committee
18. Op cit, Pedlow Gregory W., se not 1, s XV.
19. NATO MC 14/1 (Final) *"North Atlantic Military Committee Decision on M.C. 14/1. A Report by the Standing Group on Strategic Guidance."*
20. Op cit, Pedlow Gregory W, se not 1, s XVI
21. Op cit, Pedlow Gregory W, se not 1, diskuterer MC 14/1, s 213.
22. Ibid.
23. Ibid, s 211.
24. Ibid, s 215.
25. Ibid.
26. Ibid. s XVII.
27. NATO Archive SG 161/3, *"The Soviet Bloc Strength and Capabilities 1953 -1956"*, 1953-09-30.
28. Ibid, s 125.
29. Ibid, s 126.
30. Ibid, s 130; samt se en god detaljert beskrivelse i op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
31. Ibid, s 128.
32. Ibid, s 150 ff.
33. Ibid, s 156.
34. Ibid, s 159.
35. Ibid, s 152.
36. Op cit, Pedlow Gregory W, se not 1, diskuterer MC 48, "*Most Effective Patterns for NATO Military Strength for the Next Few Years.*", 18. November 1954, s 231 ff.
37. Ibid, s 249.
38. Ibid, s 247.
39. NATO Archive SG 161/6, *"The Soviet Block Strength and Capabilities 1954-1958*", Rapporten ble revidert utover året 1954, og ble endelig godkjent av Standing Group i desember samme år.
40. Ibid, Enclosure "C", Comments received from Denmark. Upaginert.
41. Op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
42. Op cit, se not 39.
43. Ibid. Enclosure "H", Comments received from Norway. Upaginert
44. Ibid.
45. Ibid.
46. Ibid, s 54 f.
47. Ibid, s 212.
48. Ibid.
49. Ibid, s 215
50. Ibid, s 224. Man antok at tiden til forberedelser før et angrep, og en påfølgende periode med redusert stridsevne, ville være på om lag to måneder.
51. Ibid, s 225
52. Ibid, s 232.
53. Ibid, s 236.
54. Op cit, se not 43.
55. Ibid, s 253.
56. Ibid.
57. Op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
58. Op cit, se not 39.
59. Ibid, samt påpekt av op cit, Petersson, Magnus, se not 2.
60. NATO Archive SG 161/8, *"The Soviet Bloc Strength and Capabilities 1955-1959"*, s 25.
61. Ibid.
62. Ibid, s 115.
63. Ibid, s 136.
64. Ibid.
65. Ibid, s 141.
66. Ibid, s 147.
67. Ibid, s 118.
68. Ibid, s 120. Antakelsen var at Sovjetunionen ved utgangen av perioden kunne ha utviklet en bakke- til bakkerakett med rekkevidde på inntil 1300 NM, eller ca. 2300 km. R-7 raketten som utplasserte Sputnik 1 hadde en rekkevisse på 5.5000 km. Perioden for studien var 1955-1959.
69. Ibid.
70. Ibid, s 125.
71. Ibid, s 130 f.
72. Ibid, s 126 f.
73. 1000 miles.
74. Ibid, s 133.
75. Ibid, s 133.
76. Ibid, s 134.
77. Ibid, s 133.
78. NATO Archive SG 161/9, "*The Soviet Bloc Strength and Capabilities"*, (1956), s 26 og 27.
79. Ibid, Enclousure «I».

80. Ibid, Part II, s 116 og 117.
81. Ibid, s 126.
82. Ibid.
83. Ibid, s 127.
84. Ibid, s 129.
85. Ibid.
86. Ibid, s 131.
87. Ibid, s 145 og 146.
88. Ibid, s 162.
89. Ibid.
90. Ibid, Enclousure "I", s 2.
91. NATO Archive SG 161/10, "The Soviet Bloc Strength and Capabilities 1957 -1961" (1957), Part II, s 177.
92. Ibid, s 183.
93. Ibid. Part II, s 107.
94. Ibid.
95. Ibid, s 65.
96. Ibid, s 156.
97. Ibid, s 162.
98. Ibid.
99. Ibid, s 165.
100. Ibid, s 169.
101. Ibid, s 171.
102. Ibid, s 172.
103. Ibid, Part I, s 19.
104. Ibid, s 23.
105. Ibid, Enclosure "I".
106. NATO Archive SG 161/11, "*The Soviet Bloc Strength and Capabilities*", (1958), s 139.
107. Se «Enclosure» fra nasjonene til de årlige SG 161 vurderingene.